

Újabb eredmények a katonaváros nyugati szélének kutatásában

(Bp., III. ker. Vályog utca 14.)

A Vályog utca foghíjbeépítéseivel párhuzamosan az új épületek alapozását megelőző régészeti kutatás 1995 óta folyamatos. Már az első letmentő feltárás során sikerült felvázolni a római városrész történetének főbb tendenciáit, s kibontakoztak egy 2-3. századi insularendszer körvonalai is. (MADARASSY 1996, 53-60) Az 1996-1997 évek ezt a képet árnyalták, pontosították, az ásások területének bővülése mindig új kérdéseket vetett fel, s egyre több régészeti információval szolgált. (MADARASSY 1997/1, 33-48; 1998/1, 61-64)

1998 március-áprilisában végeztünk régészeti feltárást a Vályog utca 14. telken. Az eddig megfigyelt városrendezési elvek alapján itt egy – nagyjából a katonai tábor *centurio* lakrészéhez hasonlítható – négyzetes alaprajzú katonavárosi lakóházat vártunk, valamint kérdéses volt a Vályog utca 8-10. alatt húzódó későrómai temető lezárása észak felé.

A telek déli felén sikerült egy 2. századi ház zárófalait rögzítenünk. Ez a ház, kicsit eltérő tájolással a 2.

Recent results of research along the western edge of the Military Town

(Bp., District III, 14 Vályog Street)

Test excavations, paralleling the construction of new houses in the sporadic empty lots of Vályog Street, have been carried out continuously since 1995. Major tendencies in the settlement history of the Roman town could already be appraised during the first rescue excavation, and the outline of an AD 2nd-3rd century insula system also became visible. (MADARASSY 1996, 53-60) Work during 1996-1997 further refined this picture, while the expansion of excavated surfaces has raised new questions and provided an increasing amount of archaeological information. (MADARASSY 1997/1, 33-48; 1998/1, 61-64)

During March and April in 1998, archaeological excavations were carried out at Lot 14 in Vályog Street. On the basis of the previously observed principles of Roman urban settlement structure, a habitation with a square ground plan from the Military Town was expected here. This building was largely analogous to the *centurio*'s habitation within the military fortress.

század eleji épület megújítása. Mindkét periódusa mind technikai-
lag, mind topográfiaiilag megfelel a
canabae eddig megfigyelt városren-
dezési elvének. (MADARASSY
1997/2)

193-ban az első katonacsászár
Septimius Severus éppen a pannoni-
ai legiók segítségével szerzi meg a
császári bíbort, s a katonaság támo-
gatását zsoldemeléssel és különféle
juttatásokkal hálálja meg. Általáno-
san ebben az időszakban válik a tá-
borokat körülvevő katonavárosok-
ból *colonia*, így Aquincumban is. Az
aquincumi *canabae*ban 3. század első
felének építkezései lényegében más
jellegűek mint korábban. A város-
mag nagy lakóházainál és a hosszú-
házak esetében a 3. század elejére
keltezhető közfalak látszólag rend-
szertelen sokasága jellemző, vala-
mint az épületek esetleges terjeszke-
dése az insulák központi udvara fe-
lé. Jelen feltárás alapján éppen erről
az építési periódusról nyerhetünk
világosabb képet.

Már 1996 telén a Vályog utca 13.
telken feltárt, gazdagon díszített 3.
századi lakóházrészlet sem illeszke-
dett teljes mértékben a környéken
eddig megfigyelt insularendszerbe.
1997-ben a Vályog utca 8. telken
szintén egy hasonló technikával ké-
szült 3. század eleji épületfal került
előt, ahol eddig közterület volt.

Another question was the recogni-
tion of the northern boundary of the
Late Roman Period cemetery that
stretched along lots 8 to 10 on
Vályog Street.

The outer walls of a 2nd century
house could indeed be reconfirmed
in the southern section of the lot.
This structure was actually the
renewed form of an early 2nd centu-
ry building with a somewhat differ-
ent orientation. Both of its periods
correspond to the aforementioned
principles of layout characteristic of
the *canabae* in terms of technique and
archaeological topography as well.
(MADARASSY 1997/2)

In AD 193, the first military
emperor Septimius Severus had
acquired the imperial purple robe
with the help of Pannonian legions
and he expressed his gratitude for
the army support by increasing the
soldiers' pay and other allowances.
In general, it is during this period
that military towns around various
fortresses are raised to the rank of
colonia, as was the case with
Aquincum as well.

Constructions in the Aquincum
canabae during the first half of the 3rd
century are fundamentally different
from those in earlier times. An
apparently irregular pattern of
numerous internal wall structures,
dated to the beginning of the 3rd

(MADARASSY 1998/1, 61-64) A Vályog utca 14. telken került napvilágra egy 3. századi lakóház sarka, mely a 2. századi ház sarkától keletre, az eddigi *insula* központi udvara felé folytatódik, és az 1996-ban megfigyelt házbelső zárófala. Tehát itt nem a 2. századi épületet bővítik, hanem a telken belül teljesen új, igényesebb kivitelű lakóházat emelnek a 3. század elején. (1.kép)

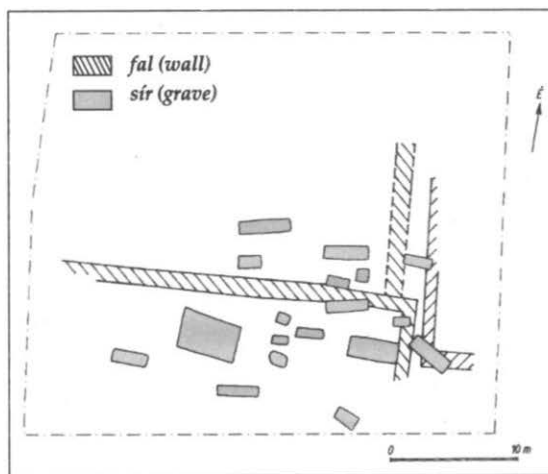
A város más pontjain is kibővítik a lakóházakat, általában ekkor látják el padlófűtéssel, kapcsolják rá közvetlenül a csatornahálózatra. Ezek a bővítések az eddigi *insulákat* mintegy szétfeszítik, folyamatosan szűkülnek az utcák, épülnek be az eddigi közterületek, udvarok. A pontos ásatási adatok alapján körvonalazódó rendezési koncepció nem ismétli az előzőeket, alapelvei újszerűek.

Úgy tűnik, a *canabae coloniává* emelése nem csak közigazgatási reform volt. Mivel a katonaság anyagi lehetőségei kibővültek, az eddigi katonai jogrendből maga a város kerül át egy toleránsabb, az egyéniségnek bővebb teret nyújtó polgári jogrend alá. Az eddigi rang szerinti lakóter helyett bárki anyagi erőitől függően egyénileg építközhetett, a katonaságnak nyújtott bőkezű anyagi juttatások, pedig mihamarabb visszakerültek az államkincs-

century, seems to be characteristic of the large habitations in the city's core area as well as for long houses. In addition, the occasional expansion of buildings toward the central courtyard of *insulae* can also be observed. On the basis of the recent excavations under discussion here, it is this form of construction that can be clarified.

Already in 1996 it was observed that the remains of the richly decorated 3rd century habitation recovered at Lot 13 in Vályog Street did not fit within the neighboring *insula* system. The wall of a 3rd century building, made using similar construction techniques, was also discovered at 8 Vályog Street, in a public area. (MADARASSY 1998/1, 61-64) The corner of a 3rd century house came to light east of the 2nd century house at 14 Vályog Street. The 3rd century building continued toward the central courtyard of the *insula*. The outer wall of the house interior excavated in 1996 also came to light here. This means, that in the area under discussion, it was not the buildings of the 2nd century *canabae* that were expanded, but rather completely new houses representing higher standards were built at the same lot at the beginning of the 3rd century.

Habitations were also upgraded

1.kép: 2. századi és 3. századi házsarok (rajz)

Figure 1: A 2nd and a 3rd century house corner and a societal cemetery

tárba, beruházások által, lehetőséget adva az újabb adományozásokhoz – ami a pénzforgalom felgyorsulását eredményezte. Ez az építési periódus legalább két nemzedéken keresztül folyamatos, és a katonaváros legutolsó periódusáig tart. A házak terrazzopadlóit, a falfestményeket a legtöbb helyen megújítják. (MADARASSY 1998/2)

Korántsem ilyen egyértelműek a 3. század második felének városrendezési elvei, majd a 3.-4. század fordulóján a város kiürítésének-feladásának problematikája. A 4. század folyamán a katonaváros nagy része, így a Vályog utca vonala is, már

in other parts of town at this time. Floor heating started spreading in general, and houses were directly connected to the drainage system. This type of expansion challenged the framework of the earlier insula system. Streets became continuously narrower, earlier public areas and courtyards were turned into houses. Concrete excavation evidence shows that the new concept of urban lay-

out was not a repetition of previous patterns, but reflected new principles. (Figure 1)

It seems that granting the status of colonia to the canabae was not simply an administrative reform. Since the financial potentials of the military increased, the entire town shifted from its military standards toward a more tolerant, civil legal system that gave more room to individual aspirations. In contrast to the previous settlement pattern based on rank, anybody could have houses built depending on their own resources. Generous donations to the military thus, were funneled

biztosan külterületnek számít, egy későrómai segédcsoport temetkezik az elplanózott épületek mentén.

A Vályog utca 10. alapozásánál 1942-ben Nagy Tibor már későrómai sírokról tesz említést (NAGY T. 1943, 378.) a temető periodizációjáról az 1995-ös leletmentő feltárás nyomán számol be Topál Judit (TOPÁL 1996, 50-52). A legkorábbi temetkezések a 4. század eleji földsírok, az egyik Diocletianus érem melléklettel. Ezt követi a téglá- illetve épített kősíros második periódus. Eddig a legkésőbbi temetkezés az a sírcsoport, mely 1997 decemberében került elő és az 5.-6. század fordulójára keltezhető. (MADARASSY 1998/1, 61-64)

Ennek a temetőnek tártuk fel újabb 21 sírját a Vályog utca 14. telken. A sírcsoport a temető második periódusához tartozik, mivel a korábbi földsírok föltjának jelentkezési mélysége is mélyebbre esett a leendő épület alapozási síkjánál. A sírcsoport elhelyezkedéséből arra lehet következtetni, hogy a 3. századi lakóház megépítése után a 2. századi épület még valamilyen formában funkcionálhatott, mivel falai a 4. században még láthatóak, így sírkertek kerítőfalaként használták fel. A központi sírok épített kősírok, zömmel két, vagy többszemélyesek. Építésük a *canabae* korábbi temetői-

back into the imperial treasury in the form of investment. In turn, new donations could be made that accelerated the monetary circle. This construction period was continuous for at least two generations and actually lasted until the very last moment of the Military Town's existence. Terrazzo floors and wall paintings were renewed in most places. (MADARASSY 1998/2)

Settlement patterns during the second half of the 3rd century seem far more complicated, and the problem of evacuating and abandoning the town at the turn of the 3rd and 4th century is likewise ambiguous. During the course of the 4th century, most of the Military Town, including the row corresponding to present-day Vályog Street, definitely functioned as a peripheral area. A Late Roman auxiliary unit opened burial grounds by the leveled house remains.

Tibor Nagy mentioned the discovery of Late Roman graves during foundation work on a house at 10 Vályog Street in 1942. (T. NAGY 1943, 378) The periodization of this cemetery was reported on by Judit Topál on the basis of the 1995 rescue excavations. (TOPÁL 1996, 50-52) The earliest burials were earth graves dated to the beginning of the 4th century, one of which contained

nek szanálása után történhetett. Korábbi, 3. századi sírköveket, sírépítmények építészeti tagozatait használták fel építőanyagként. Ezek a sírok lehettek a leggazdagabbak, jóformán mindet már a római korban kirabolták, csak két, szerényebb kivételű, melléklet nélküli kettős sír maradt bolygatatlan.

A központi kősírok köré csoportosulnak folyamatosan a téglasírok. Az egyik csoportban öt, melléklet nélküli újszülött egy egy téglából épített háztető alakú sírjait, s egy bepólyázott csecsemő vázát tártuk fel, akinek – talán bajelhárító amulettként egyetlen állatcsont volt a nyakába kötve. A nagyobb gyermekek gazdag melléklettel voltak ellátva, nem ritka egy egy sírban a két- három üvegedény. (2.kép) Egy körülbelül hatéves kislány üveg-

2.kép: Üvegedény mellékletek gyermeksírból
Figure 2: Glass goods from a children's grave

a Diocletianus coin. The second period of burials is characterized by brick and stone graves. For the time being, the latest group of all the graves came to light during December 1997 and was dated to the turn of the 5th and 6th century. (MADARASSY 1998/1, 61-64)

An additional 21 graves from this same cemetery were uncovered at 14 Vályog Street. This latter group of burials belongs to the second period of the cemetery, since even the spots marking the earlier earth graves fell below the foundation level of the modern building.

From the location of the group of graves it may be concluded that following the construction of the 3rd century building, the 2nd century house must still have functioned since its walls were visible in the 4th

century: they were used as the fencing of the grave gardens. The central burials are constructed stone graves, the majority containing the remains of two or even several people. The construction of these graves may have taken place following the reorganization of the canabae and its burial

paszta gyöngyberakásos diadém-szerű fejdísz viselt.

A sírok a telek déli felén sűrűsödtek, a terület északi felén – az egykor a *canabae*hoz tartozó – épületen kívül egyetlen sírt sem találtunk. Ezzel szemben viszont a talajban szabályos térközökben elhelyezkedő, lemélyülő humuszos foltokat figyelhettünk meg. Feltehetőleg itt lehetett a 3. századi épület kertje, a humuszfoltok – szabálytalan humuszos gödrök az itt álló fák gyökérzetét jelzik. Ezek a fák valószínűleg még álltak a temető használatba vételének idején, s így ez a rész szent ligetként funkcionálhattott, mint a temető része.

Madarassy Orsolya

Irodalom – Literature

MADARASSY 1996 – MADARASSY O., Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros nyugati peremén. Aquincumi Füzetek 2 (1996) 53-60

MADARASSY 1997/1 – MADARASSY O., Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros nyugati szélén. Aquincumi Füzetek 3 (1997) 48-53

MADARASSY 1997/2 – MADARASSY O., *Canabae legionis II. Adiutricis*. XVII. Limescongressus 1997. Zilah. Sajtó alatt

grounds, since earlier, 3rd century tombstones and architectural grave ornaments were re-used here. These graves must have been the richest, and almost all of them had already been robbed during the Roman Period. Only two modest looking burials with no grave furniture remained undisturbed.

Brick graves are grouped around the central stone graves forming a continuum. In one of their groups, five newborn babies were buried with no grave goods. Each was placed under a rooftop-shaped construction. One of the infants was swaddled with an animal bone around its neck: this may have served as an amulet against evil powers. Older children were given rich grave goods, two-three glass vessels (*Figure 2*) are frequently found in such graves. A diadem-like headdress with glass-paste inlay was worn by a little girl who was approximately six years old.

The graves were concentrated in the southern section of the lot. No burials were found in the northern half of the area, beyond the *canabae* building. On the other hand, humus rich depressions were observed at regular intervals in the soil. It is possible that the garden of the 3rd century house was here and that the humus spots correspond to the

MADARASSY 1998/1 – MADARASSY O., Újabb kutatások az aquincumi katonaváros nyugati felében. Aquincumi Füzetek 4 (1998) 61-64

MADARASSY 1998/2 – MADARASSY O., Canabae legionis II Adiutricis. Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve. Szekszárd, 1998. Sajtó alatt

NAGY T. 1943 – NAGY T., A Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet jelentése az 1938-1942 évek között végzett kutatásokról. BudRég 13 (1943) 359-399

TOPÁL 1996 – TOPÁL J., Későrómai sírok az aquincumi katonaváros nyugati peremén. Aquincumi Füzetek 2 (1996) 50-52

root-holes of trees. It seems likely that these trees still stood at the time the burial grounds were opened. This area thus may have served as a „sacred park”, as a functional part of the cemetery.

Orsolya Madarassy